

ШЫҢ

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
Январь
12
ЧЕТВЕРГ
№ 10 (6647)

Өртээ 2 көп.

КУШ-АЖЫЛДЫҢ САГЫЛГА-ЧУРУМУ

Жайгачык төгүлүт улуг болушунуң — Октябрьниң 50 чылынын
юбилейге чедир барып-ла тос айлар эрткан. Бүгү партия, бүгү чурт аңаа
кумеништинин белегине чорудуп турар. Ылаңгыя Октябрьниң соци-
алистиг Улуг революциянын 50 чылынга белекел дугайында СЭКП Төп
Комитетинин чоюкта чаа хулаза алган донтаалы совет кижилерин чаа-чаа
политиктиг болгаш күш-ажылчы херектерине кыйгырып, улум сорук ки-
рип турар.

Улуг революциянын оюн байырларынын эң дээр аргазы — ол болза,
кичээгейни шиптирлеттинди сорулгаже мөөңээр болуп деп. В. И.
Ленинниң састерин сагымышаа, СЭКП-ниң XXIII съездинин айтыккан
планынын кууседир дээр демиселди улум калбартырыча, ажылчы чон-
нарның куенишишкенирин эң чугула сорулгалары шиптирлеттинди уг-
ландырдышаан, ол донтаал болза улутпуну улум ыңай хажуларын, ни-
тинин бугурулушунун ажытыгы чоруну бектерин, күш-ажылдың бугу-
ручулун өстүрерин, планнаашкынын болгаш материалдыг идиг берини-
шинин экинчилерин өзү чугулалап айттып турар. Күш-ажылдың социали-
стиг сагылга-чурумун быжылгалары болгаш бектериниң организастыг чорук ма-
на бир эң чугула чүөл болуп.

Бистин чуртувуста ак сеткилдиг, эки амылдаары база күш-ажылдың
сагылга-чурумун хажык чокка сагыры совет кижилерге амыдыралчы
хөйлу апарган. Найза-ла бо талазы-биле байдалы бектеринде тур-
гускан болду, ыңаа планын сорулгалар чедикшинин күүсеттинин, күш-
ажылдың бугурулушуну бектерин, продукцияны шынары экинчил тур-
тарынын кичтерин Тываның улуттук бугурулуштарын, туугуларын,
улуг коллективтеринде база-ла көргүзүп болуп. Ындыгларга Кызылдың
алгы заводун, республика тигорфабинин, Ак-Довуркта «Тыва даг-дугу»
комбинаты болгаш еске-даа бугурулуштарын кирип болуп. Бо черлер эр-
тен 1966 чылдың бугурулган планын хуусаа бетинде күүсеткен болгаш
чылдың баштайгы хүндеринде база чырыштык мурунку өдүрүндө чоруп
турар. Оң-биле кады бо коллективтерде ажылчылар, албан-хаакчылар
ортуунда кижидилеги ажылчы бектер деңгеле тургузуп, оларнын амы-
дал-чуртугалганын болгаш мергежиин бектеринин дугайында док-
таал сагыш салып турар. Ылаңгыя тигорфабинда хоочун ажылчылар-
ның төртүнүнүн хүнүнүн, үр ажылдаанынын юбилейин, оларны пенсияга
үздүрүн байырдаланы биле демдегилерин чачыл апарган.

Ындыг болза-да бистик республиканың чамдык улуттук бугурулга
болгаш транспорт, туугу организасталарын коллективтеринде кижиди-
лге ажылчыны кошканда база амылчан кижинин амылдаарына таар-
мычалык байдал эки тургустуунамындаан күш-ажылдың сагылга-чуруму
багы болгаш ажыл шагы үзүр чоруктар ан-шаа хей. Чугла «Тыва ту-
дуг» эргелегелден ханарын турар организасталарда болгаш албан чер-
леринде 1966 чылдың үш кварталдагы үскен ажыл шагы ан төрт күн
кижи-хүн чедип турарын маңа чинен кылдыр айтырга-ла четчир. Бир
авес ол бүтүм чеп ажылгаан болза, ол үениң дүргүзүндө 1 миллион 400
миң рубльдан ажылгаан база дыка хей чуртулга багычынын тууду болуп
турган-дыр. Ыңчагаш туугу ажылдаарынын планынын эртен чылын кү-
үсеттизинин бир чылдагыны оң-биле тайныбырлаттынар.

Чоюкта чаа Барың-Хемчик район Советинин сессиязынга Ак-Дову-
ракта «Тыва даг-дугу» болгаш Ак-Довурак — Абза оруунуң ту-
дугтарында чамдык ажылчылар аргалар болгаш ажыл шагы үзүр чо-
рулушун бар болурундан планын сорулгалар күүсеттизинин де-
путтар чыгышы шүгүмчүлүн. Ол ышша чамдык улуттук бугурулга,
туугу болгаш транспорт организасталарында ажылчыларын амылдан
үкер, киер чоруп ан-даа хей болуп турар. Ылаңгыя Кызылдың пассажир-
лар автозавы-агыч чыра эртен чылын 163 кижини хулаза алган болгаш
228 кижини үндүргөн, ында 298 кижини хулаза алган чидирген. Бо
үстүндө таарыкча чок кичтер ал черлерде партия, профвелек болгаш
комсомол организасталарын коллективке кижидилеги ажылчы болгаш
канын херчилеп турар-дыр.

Сагылга-чурумунуң чугулазын барымдалаша, СЭКП Төп Комитети
чоюкта чаа улуттук бугурулуштарын болгаш туугуларын коллективтер-
инге күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжылгаларынын, тал-
азы-биле Тула областын партия организасталарынын ажылчыны дугайын
чугалашып, тускай донтаалы хулаза алган. Коммунист тургузуу-
шунун амгы үе-чаадында эртен болгаш техника шапын хажууп, улуттук
база нөдөз ажыл-агый бугурулушын хемчээлдер өзүп, улутпуну эр-
леп башкаарынын чаа системасы белтереп турар үезде сагылга-чурум
болгаш организастыг болуп чоруп бистин күрүнезиин күчүзүм быжыл-
галарын, СЭКП-ниң XXIII съездинин шиптирлерин болгаш беш чыл
планын чедикшинин күүсеттиринин, нигилел байлаан күүсүдеринин,
совет кижилеринин материалдыг чагай байдалын болгаш културлуг дең-
гелин бектеринин улум-на чугула нөгелдиз болуп бар чыдар дээрзин ол
донтаалда тодаргай айттып турар. Ыңчалашкан ында айтытыккан чүүлдер-
ге дүүштүр күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжылгалар тал-
азы-биле хемчеглерин Кызылдың чамдык туугу организасталарында,
туубу, пиво заводтарында, Бай-Хаантың, Шууриктиң амыдырал ханды-
рылга комбинаттарында кошкек бегтандырып турарын айтыр херек.

Бугурулуштар, туугуларга, организасталарга болгаш албан черлерин-
ге, а эл ышша чоннуң чурттап турар черинин азы-биле күш-ажылдың
сагылга-чурумунга кижидилеги болгаш улуггерин көрүм-чуруму
тургузарынын талазы-биле масса-политиктиг ажылды күштелдери, бо
ажыл-херекти СЭКП Төп-ниң донтаалыга дүүштүр чорудары — чер-черде
партия, совет, профвелек болгаш ажыл-агый органдарынын эң чугула
сорулгаларынын бирээзи болуп. Оң-биле кады күш-ажылдың сагылга-чур-
умун нарнызы-биле үрээрлерге, аргачыларга болгаш чалгааларга удуу
эптеш чок демиселди чорудар херек.

Чер-черде партия, профвелек комитеттери болгаш ажыл-агый орг-
андары күш-ажылдың болгаш бугурулушун байдалы дээр харысалганы
демиселди мөдөр билер болгаш күш-ажылдың сагылга-чуруму дээр
белетинде айттырылган социалистиг чырыштын кол чүөлү кылдыр көрү-
п, оң түнелдин үндүрөдө, ону ылап барымдалап нөгөн турар умур-
луг. Бугурулуштар болгаш профвелектеринин хуралдарына бугурулуш
ажыл-чорудулга-биле кады күш-ажылдың сагылга-чурумунуң, совет ки-
жинин моральды өсүр-хөвөрүнүн дугайында айтырларын чөгүрү үени-
де чугаалашып, бо талазы-биле таарымчалыг түнелдерин чедип алыгы
эргемок чугула.

Амгы үеде Совет эрге-чөгүрганың 50 чылынга куенишишкенин беле-
ликтер чоруп турар. Ол юбилейни чылда алган хулазалганын, планын
сорулгалары чедикшинин күүсеттеринде күш-ажылдың үлөгөрлүг
сагылга-чуруму болгаш организастыг чорук улуг умур-дузалыг болуп
дээрзин чутуп херек.

Чаңгыс эл-сеткилдиг деткиишкин

ВЛАДИВОСТОК (СЭТА). Кызыл
тук өрденниң Оожук океан флоттун
Офицерлер бажымыга Приморск
крайнын партия организасталарынын
активинин хуралы январь 10-да чаң-
гыс эл-сеткилдиг болгаш сырый кат-
гышымынын байдалына болуп
эрткен.

Партиянын Приморск крайкому-
нун бирги секретары В. Е. Черны-
шев хуралды айткан. Хуралдың
дүүштүр президиуму Совет Эвиле-
линиң Коммунист партиясынын
Төп Комитетинин Политбюроу
составты кылдыр димиттинг ашы
нашкашкыны болгаш аажок улуг
көндүрүшкүн-биле сонгаан.

Партия активинин хуралынин
киржикилерин СЭКП Төп-ниң
декларация (1966 чыл) Пленумунуң
түнелдерин чугалажып көргөн. СЭКП
Төп-ниң Политбюроунуң кижигунуң,
СССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң
Даргазы А. Н. Косыгин илеткел
кылган болгаш ону хуралдын кир-
жикчилери чылы-биле үткөөн.

Улазап алган резолюцияныга ак-
тивтин хуралы СЭКП Төп-ниң де-
кларация Пленумунуң шиптирлерин
надыс эл-сеткил-биле чүлдүтүргөн.
Крайнин бүгү коммунистеринин
агитациядан хуралын киржикилер
партиянын Төп Комитетинин ин-
терис-даа база даштык-даа полити-
калык таланы-биле дедикти угла-
нышынын боттары бүрүн дедип
турар дугайы хемчээлдер.
Элуг Октябрьниң 50 чыл өөн те-
лентинг уткүрүнгө крайнын комму-
нистеринин болгаш бүгү ажылчы
коннарнын шаг чүлтүтүр резолю-
цияда илерелдеген.

Владивостокта чоруп турар СЭКП
Төп-ниң Политбюроунуң кижигунуң,
СССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң
Даргазы А. Н. Косыгин хоорайын
кызыл бугурулуштарын көрүп, Ирак-
лы чөөн чүлтүтү күрүне университет-
лик чорана Белоз А. Н. Косыгин
Кызыл тук өрденниң Оожук океан
флоттун андэмбетинин конвентерде
чоран.

БРАСНОЯРСК (СЭТА) Январь 10-
да Красноярск крайнын партия
организасталарын активинин хуралы
болган.

СЭКП крайкомунун бирги секре-
тары А. А. Бокарев хуралды ажы-
тыккан.

СЭКП Төп-ниң Политбюроунуң
кежигунуңе кандайт. СЭКП Төп-
ниң секретары Д. Ф. Устинов «СЭКП
Төп-ниң декларация (1966 чыл) Плену-
мунуң түнелдеринин дугайында»
илеткелди кылган. Чымалганар ону
чылы-биле үткөөн.

Хурал СЭКП Төп-ниң Пленумунуң
шиптирлерин чаңгыс эл-сеткил-би-
ле чүлдүтүргөн.

ЛИПЕЦК (СЭТА). Январь 10-да
Липецк трактор заводунуң Култубра
ордузунга областын партия активинин
хуралы болуп эрткен.

СЭКП обкомунун секретары М. С.
Черкасов хуралды айткан.

СЭКП Төп-ниң секретары М. С.
Соломенев «СЭКП Төп-ниң декларация
(1966 чыл) Пленумунуң түнелде-
ринин дугайында» илеткелди кыл-
ган. Олуршканын ону чылы-биле
үткөөн.

Хуралдын киржикилерин СЭКП
Төп-ниң Пленумунуң шиптирлерин
чүлдүтүргөн турар резолюцияны
деклааралган.

Липецкте чоруп турган үенинде
СЭКП Төп-ниң секретары М. С. Со-
ломенев Новосибирск металлургия
заводу-биле танышып, ол бугуру-
луш металлургия болгаш туугу-
жулары-биле чөвүлел хуралды эр-
ткен. М. С. Соломенев Липецк
трактор заводунга база чоран бо-
лгаш анаа ажылчылар болгаш ин-
женер-техниктиг ажылчылар-биле
беседа кылган.

ЧЕБОКСАРЫ (СЭТА). Январь 10-
да Курдунин К. В. Иванов аттыг
академиктиг хажуу-шуну театрныга
Чуваш область партия организасталары-
нын активинин хуралы болуп эр-
ткен.

СЭКП Төп-ниң Политбюроунуң
кежигунуңе кандайт. СЭКП Төп-
ниң секретары П. Н. Лемичев «СЭКП
Төп-ниң декларация (1966 чыл) Плену-
мунуң түнелдеринин дугайында»
илеткелди кылган.

Улазап алган резолюцияныга
хурал СЭКП Төп-ниң Пленумунуң
шиптирлерин чаңгыс эл-сеткил-би-
ле чүлдүтүргөн.

Чевоскарда чоруп турган үенинде
СЭКП Төп-ниң Политбюроунуң
кежигунуңе кандайт. СЭКП Төп-
ниң секретары П. Н. Лемичев Чебокс-
арынын күш-ажылчы Кызыл тук өр-
денниң электрошпартар заводунга
чоран болгаш бугурулуштарын уду-
рутулары амылчылар-биле беседа
кылган. П. Н. Лемичев инженер-
техниктиг эргем-шиптирлик инсти-
тутунга база барып, институттун эр-
тем ажылдакчылары-биле чугаалаш-
кан.

КЕМЕРОВО (СЭТА). Январь 10-да
Кемерово областын партия активинин
хуралы болуп болган.

Партия Төп Комитетинин бирги секре-
тары А. Ф. Ештокум хуралды ажы-
тыккан.

СЭКП Төп-ниң Политбюроунуң
кежигунуңе кандайт.

ВЦСПС-тин
даргазы В. В. Гришин «СЭКП Төп-
ниң декларация (1966 чыл) Пленуму-
нун түнелдеринин дугайында»
илеткелди кылган. Олуршканын
ону чылы-биле үткөөн.

Хуралдын киржикилерин хулазап
алган резолюцияныга СЭКП Төп-ниң
Пленумунуң шиптирлерин чаңгыс
эл-сеткил-биле чүлдүтүргөн.

ПЕНЗА (СЭТА). Январь 10-да об-
ластын шип театрына Пенза обла-
стын партия активинин хуралы бо-
луп эрткен.

СЭКП обкомунун бирги секретары
Л. Б. Еренин хуралды айткан.

СЭКП Төп-ниң секретары Ф. Д.
Кулаков «СЭКП Төп-ниң декларация
(1966 чыл) Пленумунуң түнелде-
ринин дугайында» илеткелди кыл-
ган. Олуршканын ону чылы-биле
үткөөн.

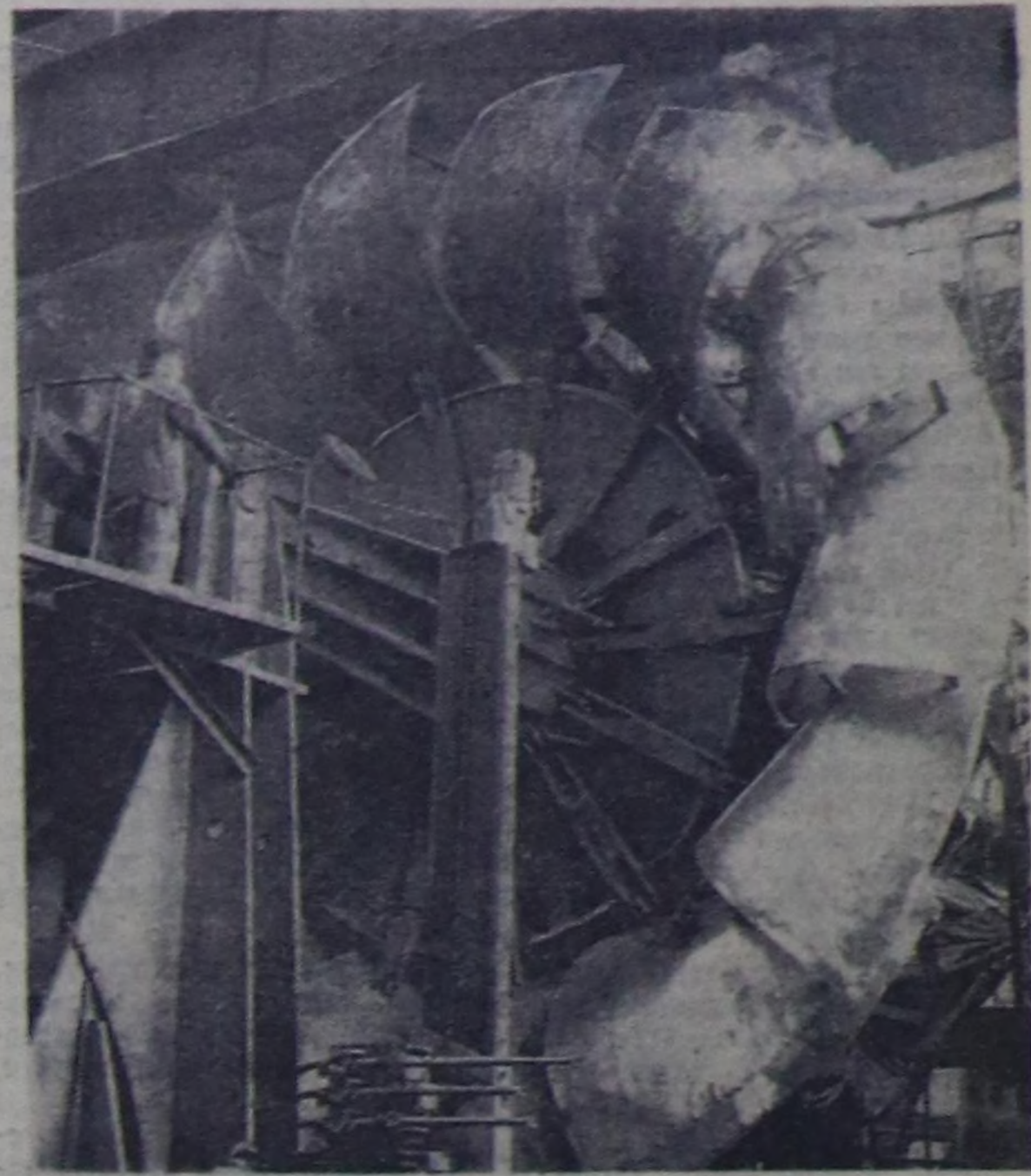
Хуралдын киржикилерин хулазап
алган резолюцияныга СЭКП Төп-ниң
декараы Пленумунуң шиптирлерин
чаңгыс эл-сеткил-биле чүлдүтүргөн.

ТАМБОВ (СЭТА). Январь 10-да
Туларский аттыг шип театрынын
областын партия активинин хуралы
болуп эрткен. Ону партия обкомунуң
бирги секретары В. И. Черный
айтыккан.

СЭКП Төп-ниң Политбюроунуң
кежигунуңе кандайт. РСФСР-нин Министрлер
Чөвүлелиниң даргазы Г. И. Воронов
«СЭКП Төп-ниң декларация (1966 чыл)
Пленумунуң түнелдеринин дугайында»
илеткелди кылган. Олуршканын
ону чылы-биле үткөөн.

Хуралдын киржикилерин СЭКП
Төп-ниң секретары Пленумунуң шип-
тирлерин чаңгыс эл-сеткил-биле
чүлдүтүргөн.

Г. И. Воронов Россия Федерация-
нын мал семпртин эң улуг ажыл-
агый «КМ» совхозна чоран. Партия
обкомунга Г. И. Воронов СЭП
райкомарынын секретарынын, рай-
комнарнын даргаларын, район-
нарнын кездэе ажыл-агый эргеле-
дерин начальнынын, область ор-
ганизасталарынын удуруткучу ажыл-
дакчылары-биле беседа кылган.

ЛЕНИНГРАД. Совет эрге-чөгүрганын юбилейниң 50 чылында СЭКП-ниң
XXIII съездин аттыг металл заводунуң турбина туугуларын дөңгө-
лөткө эң улуг гидротурбостанция — Красноярск ГЭС-те чорудар ан-даа ийи
агрегатты белектер умурдуз. 500 миң килоатт ажыл турар күчтүгүт бо
эң бөлбазырагый турбиналар 7,5 метр диаметриг болган. 290 тонна
деңизинг ажалдар дөрбөстинг болуп турар. 1967 чылдын майы сүг
орунун үенинде Союгу далай оруу-биле оларны Ленинградте чедирер.
ЧУРУКТА: Красноярск ГЭС-тин турбиналарын ажалдар дөрбөстинг
кезектерин тускай таарыштырылга-биле каннап турары.

СЭТА-нын фотомөдөөн

Март 1-ге чедир

Беш чылдын ийги чылында бугу-
рулга планында көрүлдүгү туугу-
ларын Совет эрге-чөгүрганың 50
чыл болуп байырдалып чедир болуп
турар. Улуг-Хем районунуң
Жидоан аттыг колхозунуң туугу-
жулары туугу материалдарын беле-
ликелди килин түгүр чоруда бер-
ген.

Бо чылын 1500 кубометр туугу
мыкын белектер пландан ам 750
кубометр кестилген, оң 480 кубо-
метри машина оруунда үндүртүгөн.

Немелде техниканы алыр

Республиканың «Сельхозтехника» каттымышынын колхозтар-
нын база совхозтарынын шалдыккан ажалдар немелде чаа техника-
ны болгаш херекселдерин Абаманан бээр сөөртүп агалың. Дугуй-
луг 12 трактор, севьяналага урезин уруу 96 чуудунчу, трактор-
нун 50 жонуну, 10 жатна, 15 култератор база еске-даа техни-
ка Кызылга чокуну хүннеде чедип илдер.

Оң-биле чөргөлөштүр 120 тонна цементини, 600 тонна шиф-
ерин нөдөз туугулар алыр. Мал чөргөлөрүн хөргөлөөр 200
тонна хире чугай база илдер.

Тайгаже үнүпкен

Култубра албан чер-биле колхозтун 22 кл-
деринге, школарга кел-
дилр кымын оттулар
өмүртүн белекелдикте
айтыртайже үнүпкен.

Ылап белекелдигин
«Торгалык» колхоз-
тоонда амыл-шчилээр
кырин. План өзүгөрү
белекелде чөгүрү тоонка
мыл 5620 кубометр. Оң
өдөдүрүп, оң сөөртүл-
сорууларын күүсүдерин теги май 1-ге чедир
дөңгөн.

Чөрбиң мыл белектер жүктүзүндө
Семён Мадиевич Кзырлан
журал мыттын тускай хемчээл
вазы-биле кешп турар. Ол
ажылчы күч нормалын үрү-
лүгү ажы күүсүдүн, журналчыларын
өдүрүндө кирген.
ЧУРУКТА: С. М. Кзырлан.

Г. СИРОТИННИН фотоу.

Москва Советинин куускомунда

Январь 10-да Москва Советинин куускомунда
Кремльдин ханазыкы чанында Александровск садта Адм бил-
динмес солдаттык хөөрүң — тураскаалы тудар дугайында
төлевилел онаалданы бадбылаан. Кууском тураскаал-
дың тудуун январь 11-ден эгелээрин Главмосстройга ху-
лазаткен. Моон-биле холбаштыр Адм билдинмес солдат-
тык хөөрүнче кирерин түр үеде соксаткан.

ВЦСПС-тин Президиумунун доктаалы

«Улутпунуң бугурулга чөвүлелин болгаш туугуларын кол-
лективтеринге күш-ажылдың социалистиг чурумун кижилер
талазы-биле Тула областын партия организасталарынын
ажылчынын дугайында» СЭКП Төп-ниң доктаалына холбаштыр ВЦСПС-тин
Президиуму профвелек организасталарынын сорулгаларынын дугайында
шиптиртин хулазап алган.

СЭКП Төп-ниң доктаалы ажылчыларга болгаш албан-хаакчы-
ларга калбаа-биле тайныбырларын профвелек чөвүлелинге бол-
гаш комитеттеринге саналдаан. Бугурулуштар сагылга-чурумунуң бол-
гаш организастыг чоруткун байдалында улус ажыл-агыйын
хажуулуштын планынын чедикшинин күүсеттерин, совет кижилеринин
материалды чагай чоруткун өүдүлөп улуг-биле хамаар-
жырын кижиги бүрүзүнчө меделеринге чедирер херек.

(СЭТА).

Тываның АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ ТАНЫЖЫП, ДЕТКИП, ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП ТУР

ЧАА АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРЖЕ СОРУК КИРГЕН

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле).
Совет Эвилелиниң Коммунист пар-
тиясын Төп Комитетинин Октябрь-
нын социалистиг Улуг революция-
нын 50 чыл өвиге уктуштур белек-
телдер дугайында хулаза алган док-
таалы Тес-Хем районунуң ажылчы
чөгүн чаа ажыл-херектерге сорук
кирген.

Ам чер болганда оң калбаа та-
ныштылаң агалың. Партия райко-
мунуң актив донтаалды танышты-
рары-биле колхозтарын, совхозтун
салбарларынче айттыган.

Партия райкомунуң бюрозунга
айтыры белектерин организастал-
ары-биле районнуң нөдөз ажыл-агый

бугурулга эргелегелдинин начальныг
Сарыгларга удуруткан тос кижиги
составты комиссияны тургускан.
Ол комиссия ажыл-агый, култура
тургузуушкунуң талазы-биле беш
чылын ийги чылынын социали-
стиг хулазаларын ук доктаалга үн-
дөзөлөп амылдап кылдыр. Ону кы-
лырда, чер болганга эртип турар
тайныкчаларга, хуралдарга кохоз-
чуларын, ажылчыларын санал-
оолдун, оларнын ап турар бектерин
социалистиг хулазаларын өөренип
көөр. Комиссиянын амылдап кыл-
гаш, кирип келер хемчеглерин пар-
тия райкомунуң бюрозунга багы-
лаан турар болгаш бо айык 28-те
болуп, районнуң коммунист күш-

ажыг шалтычыларынн следагы
база чугалажып көргөн турар.
Көдөз ажыл-агый талазы-биле,
төрүүр 100 малга оонарткун чус бо-
лгаш оон-да хей чаш толду менди
ажап доктуктурун мурункак мал-
чынырга, хей сүт сагган сааңчылар-
га, дүк кыргаш хойдуларга район-
нун чемпионлары деп аттарын юби-

БИСТИҢ СОЛУГАВЫСТЫ ТОДАРАТКАН

Совет эрге-чөгүрганын 50 чылын-
га белекел дугайында СЭКП Төп-
ниң доктаалы-биле таныштып көр-
гөн, кижинин сеткил чырып, совет Төвүн
турт дээр чоргаларын хажынып
көрдүр. Ол доктаал улуг, биче кол-
лективтерин кижигуушкуну күш-
ажыгын чаа-чаа чедикшинерге

дейлиң чылдың төңгүзүлө тысы-
рын, ол ышша материалдык шаң-
надарын берген турарын ук хемчег-
тер ажалдап кириген турар.

Партия Төп Комитетинин чаа док-
таалында дүүштүр социалистиг ча-
рышты районнун чер болгантын
улам бектик деңгелег чедип алыр
сорууларын салган.

Кыргырын, совет кижиян амыды-
рал-чурталгаларын өккөжөтүн, Ком-
мунист партиянын кижиги дугайында
сагыш чөвөашкынын база кытап
бадыткап турар-дыр.
Тыванын аш-чөм улутпунуң
ажылдакчылары бо төгүлүт улуг
байырдалды бүгү чөп-биле кады ба-

Ажыктыг чугаалажышкын

Херэжённер
Улаг
Октябрийн
50 чылдына

Подобасс—Артыштань 130 километр узун дурттуг маң оруун Новокузнецкиден (Кемерово область) ыраң эвез чөдө тудуу турар. Чаа демир орук Хансианың демир руда болгаш хөмүр даш-биле байлан райондарын Назх-стан болгаш Урал-биле харылзаштырар. Подобасс—Артышта демир орук кузбасс металлды, хөмүр

дашты, химия продуктуларын Эвиледниң янзы-бүрү черлеринче чорудар агаан бээр. Тудугжу-лор орунту Совет эрге-чагырганы 50 чыл оюнда доктаамал ажылгаар кылдыр дужаарын хүлээнген. ЧУРУКТА: Томь хемни нежир чаа демир орук көвүрүү. СЭТА-ның фотомедээни.

Улуг Октябрийн 50 чыл оюнга алдар болдулары-биле бистик республиканың херэжённер чөдөлдери «Эк херэжённер чөвүлдери дөш» социалистик чарышка калбаа-биле киришти-шаап, ажыл-агыйын, культура тургузушкунун анык-бүрү азы-арыгына улуг чедешки-нерни чедип ап, партия организа-цияларына шычы дузалак-чылар болуп турарлар. Херэжённер чөвүлдери-нин ажилынын арга-дуржулганын улам сайыраңгайдыр, активчи-лерин көвүдир сорулга-биле семинарларын үе-үлөп эртерип турар биске чачыл апарган. Эки белекелдик иштик семинар-ларга тус-тус илеткедери дым-нап, херэжённер чөвүлдери-нин арга-дуржулганын чугаалажып, четпестери илередип, алдарыг 50 чылга төлөптүг жу-ражырын сорулгаларын чугаала-жып турар. Манза хамаарыш-тыр Барыш-Хемчик районун херэжённер чөвүлдери-нин дар-галарынын эң өкчө секциялар, культура-амырал болгаш уму-ер-нин удуруччуларынын эртерип турар семинарларын ап көрөт.

Ол дөргө улуг ажыл-херек дуга-йында тодаргай, боттуг чугаала-жышкындыр. Совет эрге-чагырганын 50 чыл оюнга районун херэжён-нериниң калды чедешки-нерин ужуражырын херэжённер чөвүлдери-нин хуралдарына болгаш семинарларга доктаамал чугаалажып турар. Районун херэжённериниң күш-ажылчы чедешки-нери өвөөт эвез. Ажыл кылып шы-даар херэжённериниң улуг ке-ли колхозтарда, совхозтарда болгаш албан организация чер-леринде өкчө ажилал турар. Чу-ле АК-Довуракта бестин муң ажыл херэжённер ажилал, бо анык будурулганын шалгычылары атты айлап турарлар. Партия чыры-мышкынында өөренип, ботта-рынын политиктиг билин бед-дип алдыр дөш чүткүлдүг чоруун көргүзүп турарлар районда хей. Херэжённер чөвүлдери-нин үжүн хире секцияларын тургус-кан, оларны авторитеди улам бедип орат. «Большевик» колхозта херэ-жённер чөвүлдери-нин ажилынын дуржулганын өскөргө үлгер

ХӨЙ ТАРАА

(Төңчүзү, Эгеzi 2-ги арында).

аакчы ажылды чоруткан. Көдө ажыл-агый будурулганын план-нашынын экижилди, көдө ажыл-агый продуктуларын сазды алды-рын планнарын 5 чылга баш бурун-гаар санап кылдын доктаатканын оңа уду-дузалыг болган. 1966 чылдан сонгаар бүгү колхозтарга күш-ажылдың телевиденин магады-ладыг минимумун тургускан. Ам-ниитинин будурулганын киршип турар колхозчулар бодунун ажил-даанын дөш, совхозтарын ажилын-нарныын ап турары хире телевиди-ни алдырар.

Көдө ажыл-агыйны өртемдене-ри болгаш тусгай эртемчилери колхозтарга, совхозтарга хүн бурунун дузузын көргүзүп турар. Күш-ажылдын болгаш анык-херек-терин чарыгдаларын эвездерип, өзүн турар бедик шынарлыг продук-цияны бээр дөш, олар көдө ажыл-агый будурулганын технологиян сайыраңгайдыр талазы-биле улуг ажылды чорууду турарлар. Эң чу-гуда тараа болгаш техниктиг куль-тураларынын чаа бедик продуктуду сорттарын тургузарына бистик се-лекционерлерин улуг чедешки-нерин чедип алган. Күзүн чаар кы-зың-тастың «Белостан-1» деп сорту-ун сурагыг селекционер-академик П. Н. Лукьяненко, «Мировская 808» деп сортуг академик В. Н. Ре-месло тургускан.

Көдө ажыл-агыйда шиптирлет-тиини сорулгалар ам-даа хей дөш-рени медегер билдир учурады бис. Та-раа, мал чеми, техниктиг болгаш өскө-даа культуларынын ниити чыл-дазы курунеини бүгү херекелди дол-дуз-биле хандырамын четир хем-чөөлдөргө магыдалаттыган турар дөш моон сонгаар-даа бедик болгаш туруштуг дужууттары өстүрүп алды-ры-биле эвез эвез ажылды кылдыр учурады бис.

Социалистик көдө ажыл-агыйнын улам ияланып хөгжүдөөнүн база чер болгаш мал ажилынын продук-цияларын будуруни көвүдир дуга-йында алдырынын СЭЖК Топ Комитеди бүгү талазы-биле өөренип көргөн. Ол айтырнын СЭЖК ТК-ның май (1966 ч.) Иленимунга калбаа-биле чугаалашкан. Төктөр чер бурунун-ден дужууту бүгү хемчек-биле бедиди — ниити көдө ажыл-агыйнын болгаш ияланып тараа будуруни дүргөп хөгжүдөөнүн үндөинин болор деп, Иленим санаан. Бо сорулга-биле ниити куруненин хемчээлиге-даа, колхоз, совхоз бурунун-даа хөр-сузунчү үнүш-дужууттары болгаш чер ажилынын культураны бедидер, черни калбаа-биле меллорастар талазы-биле комплекслиг улуг хем-чекчери ботандырамы негеттинип турар.

СЭЖК ТК-ның май Иленимү чурт-тупу районуларынга черни меллор-астарынын өздөн кыш чылдарга санап кылган-кабак программаны ажилал кылган. Ол программаны ботандырамы хөрүзүнчү үнүш-дужууттары бедидери, улам бедик бол-гаш туруштуг дужууттары алдырын хандырамы.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЕЛЕР, ДАМЧЫДЫП ТҮР

ЮКЭ ТК-ның пленуму доозулган

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославияның Коммунистер эвиледниң ТК-ның VI пленуму бодунун ажилы Бел-градка дооскан. Пленум Югославияның Коммунистер эвиледниң зоокку сорулгаларынын дугайында шип-тирин болгаш ЮКЭ ТК-ның ажыл-чорудулгазынын программаны хүлээп алган.

ЮКЭ ТК-ның VI пленуму Октябрьниң социалистик Улуг революцияны 50 чыл оюнд байырлагына белегелдиг дугайында информацияны чүздүт деп са-

Хо Ши Мин маадырларны хүлээп алган

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң президенти Хо Ши Мин АКП-ки идир, төлөк чуртуг камгалаар дөш демисел-ди маадырларынч бөлгөш шалгычларынч эвезди-гизме киришке, демиселдиң шалгычларынч төлэ-лекчилерин хүлээп алган.

Белоруссияның ээн аргала-рында-даа, Минскниң сеесерли-геринде-даа млытар дөмөй-ле шыккан. Арга хөлүнчү балык-чызы-даа, наймсалдаа профес-сор-даа дөмөй-ле белорус дылга чугаалажып турар шыккан. Ып-чалбаа-даа чамдыкта хоорайга чурттап, төрөн черинч каазып четче билбес апар, утундуруп бар чыдар хире чүвү-дөр. Төрөн чурт улуг, хары угда ону эргий бодлары бестин берге, иштик-даа болза асарыл эвез, көктү-шымтыг чери колдаар, ке-жээки күндүмчүлүгүн оюну от-тары чөлөшү солуш шыдаар.

Ыгчардаа көктү-шымтыг дө-лөк-биле көрүкүр апар. Чокта чаа мен «но-биле ко-руттуу. Буручу белорус туду-лар дугайында ияно бижимели кылды алган, ону тырттырып чораш. Көрүшкенин ол. Бөгүн мепи төрөн чер дугайында ай-тыра бөзгө, боданы-боданын, ол чоралымын чугаалаар деп бодан алдым.

Чонун төөгүзү дөргө-ле, тө-рөн черин өөрөшп-шиңгээрин, каастап чурттаар. Чер-ге-тургузукчу кижи болуру ол. Оң дугайын каш-ла кабак саа-зын байтыгай, чүс-чүс номнарга бестин долдуз-биле чугаалаары берге.

Автомобиль будуurer күчүзү заводдарын дугайын. Польсес-нин кара-хүрөң нефтлий агым, чүдү-бүрүн оюнуг дустарыг уургайлар, фабрикалар, элект-ростанциялар, чаа-чаа хоорай-лар, музейлер, театрлар дөш мүч-мүч солуш чүдүлери алан-сапан болуп бойбай ал. Мен-ден мыңа хой чүдөн негез бол-ро-доо чок, мен болуун, кижиз-биле дөмөй кижиз болганымда, төрөн черинге бодунун ияны-шызымын чугаалап көрөйн.

Мөң төрөн черин Европаның барык-ла төвүндө турун турар. Чурт чүруундан оң хевирин ко-руп олурарга, зүбү дээр буга дөш болу бээр, үзөп дөй берген турду ыңдыг амытан болгай. Оң ол хевиринде учур-утка ба-рың чадар. Хой-хей оруктар-ның аксы, сав-түң чок эжелечил-лерин эртер чер ол, мыңгалаш үргүзүп камгаланып чорал. Мөң черин бодунун салым-чо-луш өскө чурттарынын аиттыг ше-риглериниң айттарыны дуоғла-рынын аданга, каадашкынары-ның ып-бузунга, от-көстү, ок-чеклекти хайралгаланын дарган-ман алган, хоорайлар, суурлар, орудалар, бижыгаал шивээлери болгаш тараалаң шөлдер тыптын көгөн.

Мөң чонумуң салым-чо-лу берге, ол кончүт ажылгыр, эр-едилди-даа: тулукушуннарга сет-кени карагталбаан, харын ко-чүг алачыраак, хүндүлэп чет, ырың-шооруң, төмөсү эр чө-чен бодадыг кон-дур. Чонумуң уран бодам хомыштың дөрсөт-биле тоолчурчү чугаалаа иле-рине. Орук аксында чок-кара-үрөшүн шыккан байдалга чор-а-

АЖЫ-ДИМА РЕСПУБЛИКАЛАРДА

АК-АК ЧАЛГЫННАР АДААНДА ЧЕР

даа, беларустар дайыннын бестин эки хайгаарар, оларныг культуразында чаа чүдүлери шигээдин ап, бодуну культураны улам бедип, байдып ап чораш. Дайын бестин кылып-бижиктиг боорундан ангыда мер-ген тудугуларыг, тоолчуралыг, ыражыларыг, мында база-ла чонучу уран бодам илерөн-чө болгай.

Бис бүгү Белоруссияны эр-гидеги, а ол бодлар чере ба-жымдан үнөсө болду. Полоти-наның соңу дошук хөдөөлери (оларныг дүндөндөр тер алаачи кирген конгаларынч даямы дик-налып келгөөр дөш) болгаш Новогрудцаның чымчак кара довариктиг көктү-шымтыг төй-лөргин (мында эри шивээлери-нин буудулары дика хой) чоргал-дымы. Мөң черин мынды-ла болгай: бирде төйлерга, бирде орту, арга-ыш болган сүг элек, аны-мен, кужу хой, чараш хоорайларын болгаш сэд-сеесерли-ктер суурларын.

Бо черге шүдүчүлөр XII чүс чылда тывалган дөри бодун чүв-дир ол; ам-даа бестик шү-дүчүлүренин хой, таланттың ан-ам-бүрү; христиан шажымынын ырак мурунда туткан млыш ту-дулар, нарын кымылгар кижиз-дуралуг тураскаалдар ам бестин кайгамчы; даш туудагар болган оюнуг чуртуктар олчү чок болу берген.

Ол кымга-даа чажыт эвез, те-атар биске орталык чүс чылар-дын эге-бажында тывалганы. Эр-ролга баштайгыларынч санын-га воюму парлал эгезиниң (өөш славяның ном парлалкымы Францик Скворин ол), ам ар-тууду төрөн дымчыска ном ар-дурун турган база-ла чажыт эвез.

Чикте чүвө база-ла бар: хоор-уларга, оң-чагаа, бажымага чурттал чораш удус мындү ча-ршап чүдүдери калдыг кончүг достунмесе хандыкымы-биле кы-лып турган чонур ол? Хүрээлери бестин шивээ кылдыр тутпунап, оларныг ханазын эң-не эрге-чөс-чүрумалдарын, анык кыстарынын чаштарынын дүзү-ү-биле калчпал каастап чораш чонуп ол?

Индиг деп бодар аргажок, а херек кырында мындү чүвө бо. Окрибово аам Сыкыновы шыккан хүрээлерде коргунчү үттер — бод алар черер бар, а ол хире-антде шиптиң каасталгамы дика улч, чымчак, чараш. Хүрээни кыры аар кадыг шымың-биле дөшпөлүрүл, а оң кырында угулзалан оюн каап чип бар. Дайыннар ортедисте, кышкыр болуздү дөш, мыңгар кылып тур-ган чүвө ирги бе? Чок, чараш болуздү дөш мыңган. Сагы-нына чараш чүвө черле элбөк кайгамчык чон-дур бо!

Усту чонум-биле тудузумуң, чарыкбазымың, чагыс-айым-

Владимир КОРОТКЕВИЧ,
Белорус чогаалчы.

нды сеткили мени черле кабас-тыр. Чүгө индымга? Мөң муру-нумда бо алдын тавактыг эргини шыкпым каан дөш бе? Азы хөлүмүдө бо буудубөс бурун-чү түзүлүрү будүргени дөш бе? А мындүгү түзүлүрү-биле кудай өй-нүг бижык бора шивээлери, ор-дунлары туткан, шиптиңден ал-дын-биле хээлөн, турпу маастан болур.

Анык сунар бисте чүс-чүс, муң-муң. Оларын мыңгар баш-тарыга, шивээлер кырынга, ха-та бажыларынч дөшпөлүрүлү-дөшү көрүп болур. Ол кустар ба-за-ла мөң чонум мыңгар, мрлан, шивээленин, өчүп, мыңгып, көрбөшүн көрүп чораш боорга, аарга мөң чонум мыңгар ирги бе? Ылбөс мен. А мөң кара-мга козулган, кулаама дымчал-ган, чүрөөмгө четкен чүдүлөр ол

дугайын чугаалап сээр-дир, Ы-дын чүдүлөр болза: хемнер эртеринде эргин хоорайлар артыкчылары, хоорайлар-ныг ак-ак тудулары, кара ча-даныр аралаштыр үнген тараа дымдиктери, Сантаз хөлдүг удузураг дегеминде ашпан хүнүчү кызыл хөлдөрү ол; бажынк төйлерде согуш шы-кап хонуп сөгөөр болган улуг хемнерде ларход меделер, эр-ге орударынч каасталгам (кап-бын салдырап үгөш, хевиртен көжөөлөшү, даштал берген шы-каш), чуртталга бажыларынын хандык барымын талажып иле-нип алган тудулары ол, шөлдерде улус, ырак салгың дээрбестинге шаап бар чоруур астыг кижиз-да ол; хамымтыг мурунда, мөң тө-руттүнер аас-кежиктиг болганын, эрэн-ала чечектин, элек-арбын байлайтып, чартыптып турар ча-раш чери ол.

Польсеге муң харыг улуг мынтың адаанта турган мен.

Улаус ону «Хааш» деп адап каан. Дика бедик, мөңгүшөкчө куу-дуйке өрү шаар үе берген, оң бажында хаашар бөргү дег, есабер будуктары чаттыла бер-ген. Кап чүс чылды көргөн, ып-нас-батпас, мөңгө ногаан мың ол чүвө.

Муң чыл көвей, Киев хоорай чаа-ла тургустулуп турда, оң үрээни черге дүшөш, өзүм бо-лдуш кошып иелген. Ол чүс хереп турда, Минскниң таава-даа салдырмаал. Улуг болгаш кыргак апарга-даа, Москва, Ри-га, Нью-Йорк тымылаан турган.

Каржы-дошкун сагыша улур шиптиң сеткил дөш туржук да-е, бижык болгаш күштүг болур дие, денсеге тилээр деме, кижиз база күчүгүг дөшпөлү-дарыг болур херек деп, мен алаа мыңгар бодолган мен.

Илдиг таварылгада оң күжү улуг болур, ак-ак чалгынар адаанда мөң черим база мың-чан монге.

Полсеге муң харыг улуг мынтың адаанта турган мен.

Улаус ону «Хааш» деп адап каан. Дика бедик, мөңгүшөкчө куу-дуйке өрү шаар үе берген, оң бажында хаашар бөргү дег, есабер будуктары чаттыла бер-ген. Кап чүс чылды көргөн, ып-нас-батпас, мөңгө ногаан мың ол чүвө.

Муң чыл көвей, Киев хоорай чаа-ла тургустулуп турда, оң үрээни черге дүшөш, өзүм бо-лдуш кошып иелген. Ол чүс хереп турда, Минскниң таава-даа салдырмаал. Улуг болгаш кыргак апарга-даа, Москва, Ри-га, Нью-Йорк тымылаан турган.

Каржы-дошкун сагыша улур шиптиң сеткил дөш туржук да-е, бижык болгаш күштүг болур дие, денсеге тилээр деме, кижиз база күчүгүг дөшпөлү-дарыг болур херек деп, мен алаа мыңгар бодолган мен.

Илдиг таварылгада оң күжү улуг болур, ак-ак чалгынар адаанда мөң черим база мың-чан монге.

Полсеге муң харыг улуг мынтың адаанта турган мен.

Саннар болгаш фактылар

★ БЕЛУГОС ССР-ге фашистик өжөөдө үндөдү гиттеризмдин чур-дирген когаралы өртендерин эриг хөмүлдөрдү биле алырга, 75 милям-дир рубль болган. 2 милям 200 муң ажык тайбың чурттакчыларын зууткап чок кылган, 380 муң ажык кижини Германияда албадалдыг ажилдыкка сүрүп ашпаган.

★ 1965 ЧЫЛДА РЕСПУБЛИКА-НЫН үлөтүр - продукциянын 1958 чылды-биле денгөөр, ийи катап хөйүнү будурун үндүрген. Чеди чылды чылдырынын дугузунда 300 ажыг улуг үлөтүр будурулганын болгаш шөктерин тудуң, ажылгалга кыргав.

★ СОВЕТ ЭВИЛЕДИНИҢ ДЕ-ВИСКЭРИНИҢ чүгө бир хуузу болгаш чошууң дөрт чыгам хуузу болуп турар Белоруссия ала совет тракторун бирээни-ле, металл ке-стирер тос станоктук бирээни-ле, ол бир автоматтыг шугумынч бирээни-ле, ол үш радиоприемниктин бол-гаш телевизорун бирээни-ле, ол беш чүкө машынынын бирээни-ле будурун үндүрүп турар.

★ БЕЛУГОСИЯНЫҢ ЧАНГЫС ААЙ ЭНЕРГИСИЗМАЗЫ дайын мурундогы 1940 чылда республика-ның бүгү электростанцияларынын берип турганы ол хире электро-энергияны ам 20 конпуктук дугу-зунда ажилдап үндүрүп турар.

★ БЕЛУГОСИЯНЫҢ БАШ-ТАЙГЫ НЕФТИЗИ 1964 чылдын аг-вуста Польсеге көстүп келген. Оң дараазында чылда нефтини 38.9 муң тоннаны алган. 1970 чылда 3 ми-льон тонна хирен алыр болду тур-ар.

★ 1970 чылда республика Совет Эвилединде бүдүрүп турар калып че-

мишчилдөөлөргө 40 чыгам хуузуң болгаш хомынтыг волюколарын 12 хуу хирезин будурун үндүрүп болур.

★ БЕШ ЧЫЛ ДУРУЗУНДА республиканың улус ажил-агыйн хөгжүдөөр 1275 милям рубльди чарыдаар, ол болза дайын сөөгү-дөдү бүгү 20 чылдарын иштинде кыргак салымшынарда алжы бол-дур дөш ол.

★ 1965 ЧЫЛДА БЕЛУГОСИЯ-НЫҢ ЧОНУ шиптиледик фондур-лардына пенсия, стипендия, төлө-вирал шөлө, хаал өөргөлдө, ха-лаз медицина дуаламызынын ка-зыри-биле 1,2 милям арык рубль-дин төлөвирлерин болгаш чынгөдө-лөрин алган, ол болза бир кижиге оннаштыр алырга 145 хире рубль болган эвез ол.

★ ЭРТКЕН ЧЕДИ ЧЫЛДА хоорай, суурларга 15,7 милям долбар-тын метр илти шөлдүг чаа бажы-нарымы туткан. Ол болза 1958 чылга чедир Совет эрге-чагырганың бүгү чылдырынын дугузунда республи-кага туткан бажыларынын салы-биле дөң болуп турар дөш ол. Кол-хозтар, колхозчулар болгаш көдө интеллигенция чеди чыл иштинде 145,4 муң бажынарымын тудуң алган.

★ 1965 ЧЫЛДА САНАТОРИЯ-ЛЕРГЕ, дымтанмага бажынарымы-га болгаш турист баазаларыга чыгө-дөлөдү болгаш хаал пүтүөлө-биле 170 муң хире кыш чораш; 200 муң шкодалар чыны шипелер лагерлеринге эртергел; 600 муң ажык кижиз турист похөдөргө ки-ришкен.

★ РЕСПУБЛИКАНЫҢ УЛУС АЖЫК-АГЫЙНЫНДА дөдө болгаш ортук тусгай эртемчилер ажилдап турар азы революция мурундагы

бүгү Россияга турган ияныл ийи ажыг катал хөй болуп турар.

★ ЧУГЛЕ 1965 ЧЫЛДА БЕЗИН республиканың ном үндүрер черле-рин ийи муң хире тус-тус аттарын номнарын 23 милям энемиляр тир-ражыг кылдыр парлал үндүргөн.

★ БЕЛУГОСИЯНЫҢ КОМСО-МОЛУНУҢ ХҮРЭЛЕНИНДЕ 840 муң оолдар, кыстар салаттымын турар. Республиканың комсомол органи-зациялары 50 шалгыч объекттерин дугуун шөфтен турар. Ажыкчы чоңдар дөштүктөрүнын чөч-чер Советтеринге 19 муң оолдар, кыстар согултугурар.

★ РЕСПУБЛИКАДА КОМСОМОЛ-ТК-НЫҢ, чогадычылар болгаш радиоавиаторларын Бүгү-өвөлдө шиптилет чөвүлдөдүчү чыл бурду чорудар конурстарыга 80 муң чедир анык радиоавиаторлар киршин турар. Республикада 4 муң хөй-ниити конструктор, техно-логотуг бюралар, экономист анал-изити, техниктиг информацияныг бюралар бар. Оларын ажилдагы 50 муң хире оолдар, кыстар киршип турар.

И. Ганди Ташкент декларациязынын дугайында

ДЕЛИ. (СЭТА). Бир чыл мурунда Совет Эвилелинч чагай сеткили-ниң ачыманда Ташкентте төөгүлүг дугузжулгага ат салган. Ташкент де-кларациясы болгаш оң тайбыче кылдырымына бистик шынчымысты көрүң база катап бадыткып турар бис деп, Индияны премьер-министри Индира Ганди радио дамчытыр чугаазына меделезин.

Ташкент декларацияга ат салганындан бээр бир чыл болжы-биле хол-баштыр тайбың херээнге болжы улустар аразында чөрүлдөөлери таа-рыштыр шиптилеризинч тайбың аргаларына Индияны чүткүлдүлүн база катап бадыткаарын күзээр ийик мен деп, Индира Ганди чугаалаан.

Индиянык болжы Пакистанның улустарынын эрге-ажыктары оларнык кады ажилбазжыламын негеп турар. Бир эвез найрамдыг чурттаар болжы-вусса, чүгө мыңаарда чектелешшикини чедип ап шыдаар бис. Ташкент декларациянык дөдүгө учур-дузузын ыңдыг. Бо болжа, боттарынын чө-рүлдөөлери тайбың арга-биле, найрамдыг кады ажилбазжыламын бол-гаш бузуурелдик байдымага таарыштыр шиптирлеризинге күзөлдөг ийи чурттарың берем тангыра-дур деп, Индира Ганди меделеп турар.

У Танның меделели

ка, америн бомбалашымын чугаа-чокка соксодары болур дөргөниге бижык бүтүрелди КНО-нч чалгыне секретарын илерээлдеди. ВДР-ин бом-балаарын үргүзүлсөп турда, тай-быче калдыг-да бажынар кылды-кыма деп, ол демдегезин.

Муруну Вьетнамнык Хостага-мын национал фронтуну «Ханойчү-чөс» бөлүп турар дөш тизе-биле чөшөөрешпей турар мен деп, У Тон айткан. Хостагамын нацио-нал фронтуну — ол дөргө, Америкниң хамаарышпас чоруу дөш демиселди баштаан Национал хостагамын ал-жир фронтуну шыккан, иштик хама-арышпас күш болур дөш.

3-КУ АРБЫН
1967 ч. январь 12.

УСЧУ ХОЛДАР

Уш дурту тастыкты да, олардын ажылынын темини болгаш тастыкты кызырылган. Кичи бурганда ажылыгы темдеп, үгө мурапнас даш быжыра-биле тургун турары билдире.

Бичан бис чорувуста Калга-оол Санчыевичтин тугузугуна библиотекка болгаш почта сабыгы турар бажынын даштын чыскын, иштин шугураган турганар. Черле анаа турар кичи чок. Шугунга да канын-бир ажил-биле хаара туттунган.

Сонга караа чыгылап турган бөдүк кыстарык чаныга чеде берген бис. Олар бистин келенисти аскербог болгаш ажылашкан, аразында чөлчөк маргышкан турлар.

— Фу, иштин ай канын кочуктүвөл!—деш бирээзи аржылын эзе туткунлаш, уламчылайдыр.—Бичаарга ам кижинин чаражы оон ылай чүдөл, мычаш?

Ак аржылыгы, чолдак хевенектиг, тырык болгуч чодаксымаар уруг турар.
— Бажындар-дир ийин—деп кагды.

Узун сынын, шылгектеп боттук, дегем хөректин уруг черден чыгыс алдышкан чугалазым.

— Оон ылай билинне база де.

Бот-боттарынга алдыртпас, бот-боттарынган артык харымылар дөвөтк, оон-моон савадар алдыртып берди.

— Ог-буленинге хамарылаанын база болгур ийин, уруглар.

— Ажы-гөлүн шын кижизилип турарында база-ла болгай.

— А шынтыгы? Хей-нитиниң ажылынга киржилген канчал барганым?

— Оонашкан ажылынга кызыкмак болса база... деп чораа, чыгезек болгаш өктүк үн үзе кире берди.

— Биче сеткилди болгаш бөдүгүнү база ийес силер бе.

— Бичаарга диспутка чугаалажып чүдүрүсүлө хей шыжакыл, уруглар!—деш аксымаар кызыл чакытыг, борбаксымаар шыйрайт уруг бисти аскерип кааш, шымаан чок барды. Бискедери баа-ла мыттайшайн барды. Чүдөлө олардын холдары караңгаар, чыгезигер сагланаар, сымкыштарынын дажы хунук чүве деп «дук-дук» кылдыр дыңналар.

Чоок казы дагар баштарында дөжөлү берген булуттар, шыла муңгаргай чүве деп, суурже харап алгылаан. А хун кижилерин маадырлыг күш-ажылындан бижиргенин чүве деп, булуттар артында чаштынып кире берген. Чырык ийир чокушулап келген. Ол хезинде-ле, тугузугуларнын ажылы кидин тулук...

Көзө Совет секретары Монгуш Дамчач-оол-биле беседалажып олурар, тугуз ажылын сонугурай берген бис. Оларның кылган ажыла-ла хей, боттары-биле барып чугаалажып көрүнер деп, ол сумелзөн. Бичанган колхозта тугуз боттарын эш Монгушту сураган чеде бергенин бис.

«Кичи чугалажып, мал кижешип танжар», Чочунун чачымы болгаш хундуктевал ол. Оон кындаа өрпөсө, Амыр-меди солгур мурнунда уугу үленин бугунгур болурун оларга күзөлдөсө.

— Калга-оол Санчыевич, колхозтун тугузугуларын каш чыл уугутуп тур силер?

— Ам үш чыл бригадирлеп келдим.

Ол аразында демги бөдүк тугузугу кыстар бажы иштинче кирип, малгаштан, шыла кырын арылгай бергенин сонга өтүр көрүп тур мен.

— Бо чымын силерини бригадыннын планы каныгыт, база каш кичи силер?—деп, эш Монгуштуан улам-на сийинтип айтырдымы.

Ол бергүн солагай таланы кулаан дүй кедип алгаш, холдуна масканы-биле сонга ыякын казай хал тура, харылайдыр.

— 8 аал ишти чурттаар бажыны, 2 хой кажазын, кызыл булуну, чунар бажынды болгаш бир инек кажазын тугар планын бис. Шугу 26 кичи бис ийин.

«Кужур-Чыраа фермазынга чорувуста оон үзетинги Селин Монгуш кажаалар бугун чыгылаштыган, саанчылар бажы-биле хамарыттыган, эки ажылдары чүгле бистен хамарар деп олурган бо бригадыннын ажылынга баа-ла бадыткал-дыр деп болуп турдум.

— Херек кырында план канчаар күзөстөнгил, Калга-оол Санчыевич?

— Чурталгаын 9 бажыны, 400—450 санын хой кирер 4 кажа, инектин 1, хураганын 2 кажазын туттуган, кызыл булун болгаш чунар бажын база белен. Оон ылай 12 бажынын кырышалаан, 20 бажында пекча салган, 14 бажынын шалаалаан.

Ол аразында кызыл булунга болган чугааны сактып келдим. Бистин чачымыска олурган бир оол:

— Кызыл булунугу болуру магалым-дыр, мызада-ла республиканын ном үндүрер черинин үндүрү турары бугу-ле номнар (чекен чогаалын болгаш көзө ажыл-агыйын) маанай турган болза улам эки-дир—деш солуннарын ажа тугуз эгелди берди.

Мэң бөдөмүн Монгуштуң чугааны үзе кире берди.

— Ам силерни кандыг айтырчы сонугурап турарым?

— Калга-оол Санчыевич, тугуз материалдарын канчаар белектеп турар силер?

— Ажылын үндөнгөн ол-ла болгай, харын Бистер 1730 кубометр тугуз ыякын кезип, сөөтүчү белектөөш, ажылап кааткан бис. Ол ышакш 20 муң тугузулар өртедип алдымыс.

Эш Калга-оол Монгушка удурган тугуз бригадыннын кылган ажылы сай болгаш хемчөөл таламы-биле уугу, Маана оларнын чачтыс аай эп-сеткилдин, бажың найырдалдын, кызыкмак шугуругун демделгелерни чүтүлө.

Чырык ийир дугуп, бажынынын сонгаларында Ильячинин лампочкалары эрит алдын херелдерин дегемсерже чада туга берген. Ажыл-ишчи кижилерин агымы хайныктышкан.

Бажын иштине шимзөн чидип, дериг-херекселдер чачтыс берге шыгжаттыган. Калга-оол Санчыевич удузун белгеш, эки ажылаанын демделди:

— Эртең хунун мурнай ажылап кирер-ле, кыш кырыстаа чүдүрүнү арлып келген көрбөс силер бе?—диди.

Бригадыннын өзүн тугузугулар каткы-көг-биле хулап алгаш, өд-бө чүктөрге тарай бажып чоруугулар. А демги кезек кыстар база катп болдулукчу, күдүмчүтү өрү чоктап кагылар.

— Кымырай ол, Калга-оол Санчыевич?—деп, оларнын сөөнө көрү тура айтырдым.

— Бистин мурнакты тугузугуларымыс Куулар Кеттик-Бара, Монгуш Анай, Монгуш Күзөкмаа Кеттик-дир. Ажылап турга, кезең-ле болдулар ийин—деш, чортаарал-биле хулумдуруп кагды.

— Мурнакчыларга оон ылай кымырайн алап болур силер?

— Хоочун болгаш дуржулажып тугузугулар Сарылдар Биче-оол, Сава Чамбал болгаш Монгуш Дөмүр даш хей-ле болдуру ийин.

Карагы ийир дугуп, бедик дагар баштары шыл алган турган булуттар чоругу-ла суурже чымарып кирип, кезек-кезек сооланалар хамаралып, хар дувулунип келген.

— Бистин черин чачы ылыг чүве-ле бол-

гай—деш Монгуш уламчылайдыр.—Белен хар чачыар аяк, доран-на үзе шап кааттар. Оон кедерес, кыжыг дег дашын каттай-хаара чажып келди ийес силер бе!

— Агар-бойдузу кады-дошкун-ла болза, оңу тилеп, бергелерге өренип чапчыккан улус-ла силер ылайан—деп, мэң кожам өсө эреди.—
— Индыг харын, бистин ажылыстан шыла хей хамарар болдуру ийин. Болдуру болгаш малын бурдуу чыгыт, чырык, ирил-силег бажынды болгаш даш, кымын турарымыс ужуру бо-ла болгай.

— Калга-оол Санчыевич, Улуг Октябрын 50 чыл өнган кандыг куш-ажылы белектер-биле ужуражыр силер, бригадыннын мурнунда кандыг сорулгалар салдынтанын?

— Алардык алган чеди чылда малчынарта бажынынын, ийи ажайт бугу-биле чыгылар даштан кылган чунар бажынын, 100 инектин болгаш 80 бажынын кажааларын тугар бис. План ылыгы. А хулапнас болгаш армы-нүүрүтүс? Оон артык болдуру ийин...

Калга-оол Санчыевич Монгуштуң чугаанында улуг ужуру-ла бар. Совет кижилерин аржынду чүдөл доктаатынган планын күзөстөдирине кызыгаралтыныс. Хоубун кылган тугуз, ботуну амырдалынын дегемли ажылырны, чурттуң экономикагич күчү-шымылдын бажыларын, черле мычаш, күш-ажылың бүдүрүчүлүгүнү бедирин, продукциянын бөт-үзөтинин чингарын эки билди. Ол дээрте совет кижилерин бистин нити хөдөөнискө эрте турбас салышыкын-дыр.

«Ат кедереп, хар-биле хөлүшкөк довурак казырталары, өвүр чери ботунун «деспес» чынын чаналп келген. Анаа чапчыккан кижилер, «Коммунисттер» өркү колхозтун кечигиштери, ишчи хунун чымылынын сөөлүндө хөлүгү, өөрүшүкүзү амырдалынын дашчыке кирипкелген. Ол чылга болгаш чырык бажынынын көзө тугузугуларын усчу холдары туткан доран сактып келдире, өөрүшкүзү хөлүндө-ле хайныгып келди.

Өвүр район.

С. САЯ.

Эгелен чоруур анымак шүдүктү-дере ош-хуузууну сүмең кылдыр бир дугурамын-ла сурагым совет шүдүктү Михаил Исаковскийнин «Командар» деп шүдүнү номчун танжыраын савадары күзөстүр.

Ону номчаш доран шүдүк бижирини мергежилни өренип алар кылдыр санаар болза, алдыдак алаар. Оон кол чүбү билеп алырдык алаар.— авторун ботуну чогаанына хамарылажымын дугайы.

Бажың бугу лампаны кыскап алгай,

утканы плередиң, хосталганым, маадырдыг чоруктуң ымызуу апарган. Бичанган хей-хой чогаалчылар боттарының чогаалдыкы ажылында Октябрь революциянын ачы-халамылааның дугайын мактап мралал келген болгаш моон сонгаар-да алап берээрлер. Кичи төрөлестениң төөгүсүнө улуг эргилдеш эгелзөө, чаа оркүтү аяктыкан Октябрь революциязы дөн инектеп болушукунуң дугайында бижире берге болгаш харымсагалым херек. Кол бергелер чүдөл дөп, бирээде, тема бо-

жураул черлерин анаа эрегей сөөтүр ээлеп алган. Тугуз шугунуң тугузугуларын экеп дүжүргө, өбө бажың-дыр» деп болза шын ийес болгай. Ол ышакш сөөстөрн чымылап бижээш, оңу шүдүк-тур дээр бааза чагым апаар. Бо чогаалда шүдүк тургузуунуң чүгүлө негеделеериниң бирээзи—рифма дугайын автор туттушкан-дыр. Сөөгү одуруглары бааза катан номчош, бө чөптөсти кичи болган эскерип каар.

Унуп келген чаа чыл — юбилейинг чыл. Улуг Октябрын 50 чыл

ын автор барык долдуу-биле чүрүп көрүзүп турар. Устуңа одуруугуларын бааза катан көрө каатталармын. Чый ышакш дөп берген — авторун бодалым бо. Мында шаг-ү эргилдешиниң дүшпөй бергенин доран эскерип маары берге эвес.

Чымыл чай август-ла удуң эртинчи кааш, эстафетаны күске хулаздып берген, чоруй баар болгай. Ажыл-иш хайныккан алдын күстүң келгени ол. Бичап көргө, кыш чайын эвес, а күстү сөлүп келди апаар. Оон ылай автор чамдык таварыла-

димчелиг деп санаарым арай чыганың. (Чымыл, чыраа хойун чогаам дөп, чымыл дег ишчидеңгелти дөп). Кандык дөп өвүр-хевирин тургузуп турган, литературалыг дымдык нормадын бааза сөөстери этыка таламы-биле шын ажылдарын утпаа эки.

Тугузугу ВИКТОР САГАН-ООЛДУ (Кымыл) шүдүктерин номчукчулар билди. Ол ышакш активча бижип турарларын саымыга инженер-механик ТАНОС МОНГУШТУ (Өвүр), АРАБЧАА МАЛ-ООЛДУ (Кымыл),

ПАРЛАЛГАЖЕ ЧОРУДАРЫНЫҢ МУРНУНДА

Столумда кимдиражың ажалы ол мен.

Ол шүдүктүн эгелен бо. Бича бижип кааш шүдүктерин одуруглары көргө, парадта чымылажып сөздөттөр шышап салдырдыр. (а авторун ботун боттарга — командары шышап болуп келди. Ортан шүдүктүн адимың тымылган ол). Кичи бурдуу ырак болгаш берге оркүк чоруптарының мурнунда мата-бодунуң байдалы, ап чоруур эр-херекселдиниң шымынын катпакатан хыман алыр болгай. Шүдүктү бааза ол шышап: ботунуң чогаанын паралажык чорударының мурнунда бааза катан шышап көрүп, мэң бо одуругларын кижилерге амжытып кылдыр чүбү берип болуру дорангы дугайын хамыма-биле бодуп көөр апаары чугаажы. Устуңа эдизиниң автор шак бо боттардага хамарылыгы бижип турарын «Командарымын» номчолуп алар боор.

Бистин республикада шүдүк бижип чорууларынын саыи номчут көвей. «Улуг-Хем» алманактың сөөктү номеринде чымылажып оон мурнунда кымы-лаа билиниме ат бар апарганын моң бис хере-чире кылдыр адып болду. Чүгө алманак-даа эвес, соолунар редакцияларынга хунун-не кезип турар шүдүктерин мада кыр санавайн барып бааза болбас болгай. Бичанган сая таламы-биле бисте шүдүктүлер магалым хой. А чогаалдарын шышап таламы-биле бойдала кандыгты? Маана хамарышкан чамдык саыгарытталарын кылып көөрү оралдыштың.

Барым-Хемчик районун «Шендэр» совхозунда чурттан турар СААЛ СТАЛЬ ботунун шүдүн «Октябрь» деп адаы. 1917 чылга чедир октябрь ай өкө айларда онзаанып ыталам боту чүдү-даа чок, аналды айлар шышап ай чорган. Октябрь айны социалдык революцияны тилдеш сонда октябрь деп өсө чаа

ду уугу, оң полвтиниг ужуру-утканы долдуу-биле көрүзүрде, талаат болгаш мергежил эргекчөк чүгүлө. Ийде, Октябры дугайы чугале тыла-литературала бажы шыла хей бажынтинген. Бичанган ол чогаалдарын нити хөвөнгөн алманак, чангыс оркүтпө, мурнунда турган шүдүктүге «чөөк төрө» одуругар тытпк келеринин аямы бааза туруп келип болду. Ам адванымсы шүдүктөн каш одуруглардан номчуп көрөалинер.

Октябрь, Октябры, Каргыс байлар бужүрер дөзи, Делегейинг бугу чоңун, Демиселе кыдырың сен. Совет чуртта бугу чоңнар Тендиш дивес бижыг турду. Ол-ла, бугу тайбын чүве Октябрынды кижилери.

Оранарны эрпий чыккаш, Бишкек отту кылып берген, Тылазынаның чымылан бээр Бежен дорлар Октябры.

Делгерезин! Бажын кымыраш, чамдык бижик демдектерин чогур черлеринге салган боордан башка, мында каныгытта эдилге кылбаан. Нити утка айымы-биле алмыра, кичи маргышты дөп болгаш кижиге бичангыңиң баар хире чүве чок хире. Октябры оранарны эрпий, мыкылоң-миллоң дордаткан ажалдык чоңарын сагыныс-сетканын хостага болгаш деп эрге дөп тулузушкунче ылыгырып чоруур дөниселдинг ашпас хуну апарганын кымы-лаа билди. Автор бо чогаалын редакцияга чорудуп олурар, оңу номчукчуларга сөшчөп олурган ол деп билди бис. Бичаарга бо шүдүк содун арнынга ол боду үнүп келбейн, шүдүктөр допчуларыңче чүге кирип келгенге? Маана харымсы архив документалеринде эвес, шүдүктүн одуругларында дилезе эни. Шүдүктүн эргекчөк чүгүлө кезең — өвүр-хевирин моң төже-даа дилезш, тывары берге. Оон турар

оюнга алдар болдурун чогаалдар моон сонгаар улам хөйү-биле бижиктилер дорангыңиң канымы-даа чыныгып турбас. Октябрыны тилектирбес хөдөөш, бистин чончуң магалдык чаалан адимышын көрүскөн проза, шүдүк болган өскө-даа жанрларга бажынтинген чогаалдарын көстүп келерин номчутуп бурдуу маапар эргелди. Бо факт хоочун болгаш эгелен бижип чоруп эштеринг чогаалдыкы күштериниң мончозорун негеп турар.

Шүдүктү чүгө шүдүктүдер бижип чоруур эвес, өкө профессионалы кижилери бааза бижип чоруур. Каа-Хем районун «Кымыл туку» колхозунуң Улуг-Хем деп черде хойжунуң дузалажымы болуп ажалдан турар уруг бар. Оон алм ГАЛИ ООРЖАК, 6 класс дооскан. Галя бо чымын улай өрениптин күзөп турар. Бо бугунуң дугайын Галиның редакцияга чоруткан шүдүкүңе немей бижээниңде билди алган бис. Ол моон мурнунда бааза бир шүдүк чоруткан. Бичан арай чөдиче чок болган. Ам ийи дугаар шүдүн бижээш. Оон болганга Галя шүдүгү кижилериниң бирээзи хире. Бичаң узде боттарының эже соруун чедип алыр дөп бугү бергендерин эрпий, баштайгы чөдиче чок чоруктарыга ындараш, холу салдымайн, улам бурунгарлаар. «Даң өгөлөр тамымы, тамып сөгдөр буйлың» деп удузугу чугаады бар. Мен ону бодап, таап чугаалаарым бодавайын-дыр мен. Бичаала-даа Галяның чогааткан чамдык одуругарында чөп чогаалдык үзөнирин бер хире.

Чымылаан кыштын соолу чөдип келди Чымыл чай-даа кыштан дөзип ылай болду.

Бо дээрте Г. Ооржантың «Кышкы ажыл» деп шүдүнден алган одуругар дүр. Кыштагда малчынын кышкы хун дургузууда чуну кымы-

ларда сөөстери «башкарып» шыла-лып баар. Түңгелдинде — удурла-ныкмак ийипке, азы ийи уткалыг сөөктер бар апаар.

Савак, сизен ээгертинмес көвей туржук, Саган соруму кадарымлар ээлеп шыдаар.

Сөөктү үдө шоудугуз шүдүктөр бижип турарларын саям өзүп эгелзөө. Бисте бөр чөптөстерин кайла-дырыңче чаа күштөртүн пеккежип чуртарым ол. Арагычлар, хула-ганнар, залгалар бистеринин ара-нымак турбас ужурагү. Оларын сой-галааринең шоудугуз чогаалдарын күчүлүг одуп ажылар апаар. Шак мындыг ботал-биле КАҢ-ООЛ ОНДАР (Улуг-Хем району) «Аар шитикел оонары чөп» деп шүдүн бижээш маргыш чок.

Чымыладыр телсенгилзөөш, Чаргырадыр алдыргылааш, Чараш мен деп боодаа-даа, Чымыл коңун илереп тур, Чыраа хойун чогаам дөп, Чыгелетекчөк чүвүрерлиг, Чыда дег ишчидеңгелти.

Чымыл өнүгү хол хантарлыг.

Арагычы хулгангынын даштыкы хевирин, алажы-чачын бижип көргөсүң чамдык одуруглар бо. Дөнисе-дөп-биле байлак деп чүве тодаргай. Бичаажок дөниседе бурдуң че-

САТЧАК ОНГАЙ-ООЛДУ (Бип-Хем) кырып болду. Оларын шүдүктеринде чөдичелгич чараш сөөктер-биле кады чөвөн тургузулар бар. Чамдыкта сөөк көвүдүш, у-на, кымыллай бээр таварылаалар турар. Бир эвес мындыг эгестер турбаан болза, С. Онгай-оолду «Анаа кымыл-даа бугурус», «Даштыг-Хөлүм», Т. Монгуштуң «Ишчи хунун эгелзөө», «Салгытканым» жандан келери, В. Саган-оолду «Бижик чөр мен», «Баш таарар берге» дөп шышап шүдүктери солун арнынга көстүп, номчукчуларга чөткөн турары маргыш чок ийиң.

Түңгелдинге хей сөс-даа чугалаан хөдөк чок боор. Чүгө бо допчула-дың эгелзөгө киргелениң «Командар» азы тыва дымче отузуруп чаар болза «Армия командылажымы» деп шүдүкүңү сактып көрө-алинер. Бича автор шүдүктерин паралажык чорударынын мурнунда каш катан хыман, бичиң-ле тыгынич черин хайыра чөккө шымын, каш-каш катан эдил турган. Эгелен чоруур авторлар бааза «Командарын» автору Михаил Исаковский шышап бижырымакчы болза эки деп сүмө бар. Ботка негедө улгакан тугуз, шүдүктүн шымын эжипкел болгай.

В. МОНГУШ.

«ШЫННЫҢ» ПОЧТА ХААРЖААНДАН

«Волга» ойнап алган

Акша-бараа лотерельинин Чаа чыла холбашкан удурдугеңинин бааза бир аас-кежиктиг биледи Чөөк-Хемчик районун көдө-дү-дү-монжак артелдинин Хондотгей суура тугуз бригадыннын ажылынын Дорж Хургулекович Кара-салга таварышкан. «Вол-

га» деп машинаның эдилекчизи ол болган Н. ПАВЛОВА, № 7533 ажаалта кассазымын инспектору.

ХАГДЫНАРЫНГА ЧЕТ КЕН

Улуг-Хем районун Жданов аттыг колхозунун төвүндө кездэши школага 1965—1966 өөредилге чы-

дында 60 кичи бижиткеш, өренип эгелзөө турган. Баштайгы үгө өөредилге организмыг чорутуңуп, өөреникчилер кичээлдерге ийлекчелгиз көп турганар. Колхозта партия, комсомол организчаларын болгаш колхоз баштар черинин школага кичээлгөй салды, школа-нын директорунга дузалашпайн барганы-биле өөреникчилер кичээлге келбестөөш, школа өөредилгени

уламчылап шыдавайн, кагдыган турган.

Бо өөредилге чымыла школага 3 класстан 10 класска чедир 60 кичи өренип эгелзөө. Өренип турар колхозчуларга колхоз баштар чери таарымчалыг байдал тургузаанын-биле, партия, комсомол организчаларын школагын директорунга дөп чөткө киргүзүрүн-биле сөөктү үгө өөреникчилерин кичээлгө үзөр чоруу кезүндө, школа кагдыгында чөдип турар апарган. Ам керек кырыма 8—9 класстарда 7 кичи, 4—5 класстарда 2—3 хире кичи арткап, шугун оңу ажып кичи өренип турар. Колхоз төвүндө амжытар, комсомолчулар өөредилгени каап, кичээлдерге келбейн турга, комсомол организчалар оларнын ортуңда ажил чорутпайн турары харазыныг.

С. НАМЧАН.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Кино

Январь 12-де

Найрал: «Хөжө Насреддин-ниң 12 хөвү» 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кышкы эртен» 2, 30, 4, 30, 6, 30, 8, 30 шактарды.

«ЕНСЕИ»: «Шыгыг артымың нилкалары-биле» 10, 30, 12, 30, «Граф Монте-Кристо» (1-ти, 2-ти сериялары) 2, 30, 5, 30, 8, 30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кичи дугуп бербес» 3, «Сарогиска тыылган бижин» (1-ти, 2-ти сериялары) 4, 50, 8, 20 шактарда.

Хоран хижикаттар-биле ажылап турган, оларын-биле оваарымчалыг болбаанда, олар тыныш чөм, өзү дамчыштыр кижинин органнарын хораннаар. Бичаар хораннагынын баштайгы демдектери илереп келери билек, баштайгы дуа-ны чедирер, азы эчтин дурген чалаар херек. 12 хуулу ГХЦГ, ДДТ-ниң 5,5 хуулу дузу-биле хораннагыны

Баштай баш аарып, дескинер, тыныш бачы-дар, куулар, экин шышапкан аарып, сүт дымда төктүр, азыртыр, карак чажы төктүр, кижинин нити байдалы суларан эгелзөөр. Бичап барган кидин ол ажылап доран ырадып, хевин уштур. Хоран ижин-шөйдүгө кире берген хире болза, оңу куулартур. Бичап барганга баштайгы ду